

УНИВЕРЗИТЕТ У БАЊОЈ ЛУЦИ
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

ФИЛОЛОГ

ЧАСОПИС ЗА ЈЕЗИК, КЊИЖЕВНОСТ И КУЛТУРУ

УНИВЕРЗИТЕТ У БАЊОЈ ЛУЦИ
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

II/2010

ГРАНИЦА ИЗМЕЂУ ПОЛИТИКЕ И ЛИНГВИСТИКЕ

Дејвид Кристал је један од најзначајнијих и најутицајнијих свјетских лингвиста данашњице. Нашим читаоцима је можда најпознатији као приређивач *Кембричке енциклопедије језика* и *Кембричке енциклопедије енглеског језика*, али и многе друге његове књиге су преведене на српски језик.

Као аутор преко стотину књига, познат је по радовима из енглеске фонетике (*Prosodic Systems and Intonation in English* и *The English Tone of Voice*), клиничке лингвистике (*Introduction to Language Pathology, Profiling Linguistic Disability, Clinical Linguistics, and Linguistic Encounters with Language Handicap*), примијењене лингвистике (*Skylarks, Databank, and Datasearch programmes, Nineties Knowledge, Language A to Z, Rediscover Grammar, Discover Grammar, и Making Sense of Grammar*). Прије неколико недјеља *Oxford University Press* објавио је и његову нову књигу *Begat: The King James Bible and the English Language* у којој Кристал објашњава и илуструје како су ријечи и фразе које су коришћене у Ауторизованом преводу добиле нова значења кад су их у својим радовима употребили политичари, новинари, пјесници, романописци, али и режисери, хип-хоп умјетници и други.

Кристал је оснивач и уредник часописа *The Journal of Child Language, Child Language Teaching and Therapy, and Linguistics Abstracts*. Такође је консултант, сарадник и водитељ на неколико радио и телевизијских програма и серија који за тему имају енглески језик.

Познат као један од сарадника Рандолфа Кверка (*Randolph Quirk*) на пројекту *The Survey of English Usage*

(1962–1963. године), тренутно је и патрон организације *IATEFL* (Међународно удружење наставника енглеског језика као страног) и *ALL* (Асоцијација за учење језика).

За заслуге у раду на проучавању енглеског језика одликован је орденом Реда британског царства 1995. године, а 2000. године је постао члан Британске академије.

У 2010. години објавио је сљедеће књиге: *A little book of language* (London: Yale); *From international to local English – and back again* (у сарадњи са Robertom Facchinetti и Barbarom Seidlhofer, Bern: Peter Lang); *Begat: the King James Bible and the English language* (Oxford: Oxford University Press); *Evolving English: one language, many voices. An illustrated history of the English language* (London: British Library), а у издању CUP-а изашло је и треће издање *Кембричке енциклопедије језика* (*The Cambridge encyclopedia of language*).

Филолог: Наши студенти Вас познају као аутора *Кембричке енциклопедије лингвистике* и *Кембричке енциклопедије енглеског језика*. Себе зовете „лингвистом-хонорарцем“. Колико је тешко бити неко чије име сви који имају додир са лингвистиком сматрају познатим?

Дејвид Кристал: Одушевљен сам што се мој рад показао корисним. Једина „потешкоћа“ која ми пада на памет – ако се таква ријеч и може употрежити – јесте да он за посљедицу има огромну количину преписке путем интернета. Пошто људи знају моје име, они су склони да ми пишу као особи којој ће се прво обратити ако имају какво лингвистичко

питање. Некада давно, када су постојале обичне поштанске везе, било је веома тешко (и скупо) обавити такво што. Данас је то заиста једноставно урадити уз помоћ електронске поште. Као резултат тога, у моје електронско поштанско сандуче свакодневно долази много порука са захтјевима за информацијама о овом или оном језичком питању. Одговорим на колико год могу њих и, колико год је то могуће, користим и свој блог. Иста питања се понављају, тако да има смисла писати одговор који ће бити јавно доступан. Због тога је мој блог реактиван. Потешкоће настају једино када људи злоупотребљавају систем. Дешавало се да ми неко пошаље један и-мејл са дванаестак питања или да ми дневно пошаље десетак порука. Нико не може да одговори на толико писама. Други проблем настаје када вас неко пита да му помогнете при писању рада или тезе. Наравно да то не могу учинити. Највише што у таквим случајевима могу да учиним јесте упућивање на релевантну литературу. Професионални постављачи питања такође могу представљати проблем. Највећа опасност пријети од радијских и телевизијских новинара, јер су они у стању да вас држе на телефонској линији пола сата док ви стрпљиво објашњавате неки лингвистички проблем – а ви касније откријете да они уопште не искористе оно што сте рекли!

Филолог: Ако треба да изаберете један језички мит који бисте жељели разматрати са становишта „лингвистехонорарца”, који би то мит био и зашто?

Дејвид Кристал: Морам опет да поновим да ми се ријетко дешава да будем проактиван када је питању рад на језичким митовима. Постоје десетине митова који колају етером, и они често и без неког реда уђу и кроз врата моје канцеларије. Скоро да не прође ниједан дан а да не примим позив новинара дневних новина или радио програма

који желе коментар о неком језичком питању – а често испод њега стоји мит. Баш сам данас, прије што сам почео писати ове одговоре, добио позив са једне америчке интернетске странице гдје се желио чути мој коментар на „чињеницу“ да интернет уништава језик. Тренутно је то најчешће спомињани мит, било да се он односи на СМС поруке, фејсбук, твитер или нешто друго. Ова тема је прије пет година представљала посебно подручје које је забрињавало људе у Уједињеном Краљевству. Данас је слање СМС порука постало важна тема у САД-у, па тако иста врста панике се изнова појављује на површини. Написао сам књигу *Txtng: the Gr8 Db8* (СМС поруке: велика дебата) да испитам и прикупим чињенице о тој посебној врсти медијума, а почетком 2011. године у издању куће *Routledge* излази књига *Internet Linguistics* (Интернетска лингвистика), која покушава да одгонетне што више митова, иако понекад осјећам да водим изгубљену битку. Митове је ђаволски тешко разоткрити када обузму свијест јавности.

Филолог: У Вашој књизи *Language Death* (Смрт језика) износите тврдњу да постојање бројних језика који су угрожени јесте нешто што би се требало тичати свих нас, јер они представљају идентитет народа. Какав је Ваш став о појави нових језика, нпр. црногорског, хрватског, босанског и српског који су произашли из српскохрватског? Да ли лингвисти треба да препусте таква питања политичарима или се треба чути и њихово мишљење?

Дејвид Кристал: Број језика који су настали у посљедње вријеме је изузетно мали ако се упореди са бројем језика који су нестали. То је и разлог због кога ћу и наставити да бринем због кризе која утиче на језике свијета и покушаваћу да је истичем колико год то могу. Лично немам „осјећања“ везана за ситуацију коју описујете. Мој посао лин-

гвисте је да опишем и објасним оно што се дешава. И у вези с тим истаћи ћу два фактора која поспјешују појаву нових језика. Један је природни процес језичке промјене, који током времена доводи до појаве нових језика – што се десило са романском породицом језика прије хиљаду година. Други је процес политичке промјене, у којој се низ узајамно разумљивих дијалеката може претворити у језике ако политичка ситуација то захтијева. Сјећате ли се старе изреке да је „језик дијалекат са војском и морнарицом“? Било који дијалекат може се прозвати језиком ако његови говорници имају довољно моћи да осигурају поштовање својих жеља, а таква моћ обично долази у асоцијацији са политичком независношћу. Тако ником не пада на памет да шведски, норвешки и дански зову дијалектима истог скандинавског језика, упркос великом степену узајамног разумијевања. И ситуација у вашем дијелу свијета прије и после 1990-их илуструје исти феномен који се десио у далеко краћем временском оквиру. Оно што омогућава дешавање таквих ствари јесте политика, а не лингвистика. Ипак, када се једном деси такав развој догађаја, десе се лингвистичке посљедице у којима лингвисти могу да помогну. На примјер, може постојати жеља једног народа да свој нови језик учине што је могуће више различитим од оног које је раније постојао. Лингвисти засигурно могу помоћи дајући савјете о таквим питањима. Овим се бави грана лингвистике која се назива језичко планирање. А лингвисти могу да искористе искуства из дешавања при језичком планирању широм свијета да би посавјетовали оне на власти о могућим исходима политичких одлука.

Филолог: Глобално ширење енглеског језика у неким земљама створило је осјећање страха да су њихови властити језици угрожени превеликом употребом англицизама. Сматрате ли такав став оправданим?

Дејвид Кристал: И ово је примјер у коме је потребно примијенити једну дозу језичке реалности. Узмите у обзир сам енглески језик. Негдје око осамдесет посто енглеског рјечника није германског поријекла, него романског, класичног и тако даље. Енглески језик је преплављен посуђеницама од свог настанка. И да ли је тај процес угрозио језик? Он је, дабоме, промијенио његов језички карактер, али очито није спријечио да енглески језик постане успјешан у улози глобалног језика. И да ли је та промјена карактера нешто лоше? Шекспир не би могао да пише на начин на који је то радио да није могао да из англосаксонског, француског и латинског вокабулара извуче ријечи које су служиле да би се ликовима давала различите значајке и стварала атмосфера. Иронично је чињеница да су ријечи на које се људи често жале да су англицизми у ствари дошле из других европских језика. На примјер, сјећам се француских приговора због „енглеске“ ријечи *computer*. (*Computer* је, наравно, преузето из латинског.) Страх о коме говорите обично потиче из другог мита: да постоји „чисто“ стање језика које ће се изгубити због коришћења посуђеница. Али ниједан језик никад није био чист, у смислу да је био у потпуности лексички хомоген. Сви језици су лексичке мјешавине и одражавају различите културне утицаје који су били дио њихове историје. Контакт са енглеским језиком само је посљедња фаза истог процеса, па макар он био и процес који је распрострањенији и много бржи, јер му то олакшава модерна технологија. Ниједна земља није никад могла да спријечи прилив посуђеница, иако их је неколико то покушало.

Филолог: У интервјуу који сте дали у *Belgrade BELLS*, 2009. године кажете да Вам је омиљени цитат велшка пословица *Народ без језика је народ без срца* (*Cenedl heb iaith, cenedl heb galon*). Исту пословицу наводите и у књизи *Смрт*

језика. Читаоцима би било веома интересантно ако бисте могли да објасните зашто сте изабрали баш ову пословицу.

Дејвид Кристал: Па, одрастао сам у Велсу, а сада и живим тамо, и веома волим велшки језик, који сам учио као други језик. Када сам покушавао наћи начин да изразим осјећаје везане за угрожавање језика и његов губитак, сматрао сам да је ово одговарајућа формулација. Ипак, није ово једина пословица. Много сам времена провео тражећи пјесме, приче, драме, изреке, и слично, које истичу овај проблем и представио сам их на састанку УНЕСКО-а 2003. године. Неке од њих наводим у *Смрти језика*, а неке су и илустроване на мом вебсајту (у дијелу о смрти језика и разноликости).

Филолог: Аутори књига за учење енглеског језика које се користе у нашој земљи инсистирају на коришћењу стандардних изговора британског и америчког језика на часовима изговора као основе за правилан изговор. Какво је Ваше мишљење о таквом ставу и уопште о предавању изговора?

Дејвид Кристал: Уопште нема ничег лошег у томе. Обје варијанте су престижне, добро су описане у уџбеницима и другом наставном материјалу, они су норма при испитивању, а наставници имају веома много искуства при предавању. Међутим, постоје два „али“. (1) Обје варијанте се мијењају. Стандардна варијанта енглеског језика звана *RP* се данас не изговара на исти начин као и прије педесет година. Послушајте краљичин изговор на њеној крунидби из 1950-их и њен изговор данас. Постоје многе суптилне разлике. Послушајте млађе чланове краљевске породице (принчеве Харија и Виљема) и видјете да звуче много другачије од своје баке. И она врста *RP*-а који се говори на ББЦ-у звучи веома другачије од оне која се чула само једну генерацију говорника раније. Због тога наставници треба да непре-

стану буду у току са кретањима у *RP*-ју. Исто се односи и на стандардни амерички изговор. (2) Продукција представља само половину приче; друга половина је слушање и разумијевање. Наставници ће изневјерити своје ученике ако једини изговор енглеског језика који ученици искусе у учионици буду стандардни британски и амерички изговор. Не заборавите да *RP* користи само два или три постотка становништва Енглеске. Већина говорника матерњег језика у Британији не користи *RP*. Студенти ће бити спремнији уколико се сусретну са што више регионалних акцената на часовима енглеског. Ово је од посебне важности за британски енглески због броја регионалних акцената којима се говори у Уједињеном Краљевству, мада и амерички енглески такође има своје регионалне варијанте. А не заборавимо и солидан број говорника енглеског језика који долазе из Индије, Гане, Нигерије, Аустралије, Јужне Африке итд., а да и не говоримо о акцентима говорника енглеског као страног које чујемо код говорника енглеског језика чији је матерњи језик холандски, француски, њемачки, руски, итд. Ако желите, свакако говорите користећи *RP* акценат, али слушајте енглески на свим акцентима.

Филолог: У Вашој књизи *The Fight for English* (Битка за енглески језик, Oxford: OUP, 2006), у поглављу под насловом *Климе* говорите о „разлозима због којих је нестао стари начин предавања граматике“. Ипак, узевши у обзир перспективу просјечног ученика енглеског језика као страног, знање граматике је битно. Да ли је то заиста тачно?

Дејвид Кристал: Претпостављам да мислите на „знање о граматичи“. Очито је немогуће говорити језик без граматике. Граматика је оно што ријечима даје смисао. Ријечи саме по себи немају смисла. На примјер ријеч *table* може имати много различитих значења (потражите у рјечнику колико

све различитих значења ова ријеч може имати). Само када ријеч употријебимо унутар реченице (тј. додамо јој граматичку) можемо одлучити које је жељено значење. *The leg of the table is broken. There are several mistakes in the first column of the table.* И тако даље. Реченице, буквално, праве смисао. И свака граматичка особина, ма како мала она била, постоје с разлогом: она изражава контраст у значењу или преноси одређени ефекат. Али да се вратимо на питање: да, мислим да је апсолутно битно да говорници једног језика могу говорити о граматици, јер на тај начин они развијају разумијевање о томе како се језик користи за пренос значења и ефеката. У чему је разлика између *An old ruined house stood on the hillside* and *A house, old, ruined, stood on the hillside*? Друга реченица некако више описује атмосферу него прва. А јасно је да је узрок томе ред ријечи. Но, покушајте то објаснити неке. Увелико помаже знање ријечи као што су именица и придјев, као и знање њиховог значења, јер тада можемо рећи да је природно мјесто придјева у енглеском језику испред именице, а када се они појаве иза именице, они, на неки начин, појачавају емоционалну атмосферу – и онда само наставите да објашњавате о каквим је ефектима ријеч. Граматичка анализа и терминологија никада саме по себи не би смјеле да буду циљ при учењу језика. Оне увијек треба да су подређене потребама семантике (намјераваном значењу) и прагматике (пренесеном ефекту). Ако желите да ово питање видите илустровано у цјелини, погледајте моји књигу *Making Sense of Grammar* (Прављење смисла од граматике, Longman, 2004).

Филолог: Да ли културу и књижевност треба предавати одвојено од језика, нпр. на одсјецима за стране језике на универзитету? Многи студенти се жале на чињеницу да су уписали студиј да уче језик, а не да читају безброј књига

и да знају историјске чињенице о мјестима и људима који говоре језиком који су они одабрали да уче. На који начин треба прићи овом проблему (ако му уопште и треба придавати пажњу)?

Дејвид Кристал: Сматрам да су језик, књижевност и култура саме по себи три стране истог новчића. Језик не постоји одвојен од људи који га користе – под „људима“ подразумевам културу и књижевност и историју – права ријеч је „идентитет“. Ако су студенти језика имали лоша искуства при учењу о енглеској књижевности и култури, онда то представља педагошку катастрофу, али то не представља изговор за избјегавање учења предмета. На концу, на њима је да себи узму од предмета онолико колико могу. На који би, иначе, начин могли да разумију наслове у енглеским новинама и на интернетским страницама који претпостављају знања из књижевности или културе? Један од новијих таквих наслова је „To diet or not to diet“ (Бити или не бити на дијети). Морате знати Шекспира ако хоћете да разумијете овај наслов. Моја најновија књига истражује утицај Библије краља Џемса на енглески језик узимајући као примјере хиљаде библијских фраза (као што су *salt of the earth* и *fly in the ointment*) које су ушле су у енглески језик, те су прилагођене на шалтиве и учене начине. (Књига се зове *Begat*, и издао ју је OUP.) Али не треба бити свјестан само књижевних алузија. Шта да ради студент када му неко, показујући прстом на продаваоницу, каже „It’s like Clapham Junction in there“. Оно што се жели рећи јесте да је тамо хаос – али морало би се знати и нешто о највећем жељезничком чвору у Енглеској да би могли да схватите значење. А како енглески све више постаје глобални језик, тако расте и број културалних појмова. Данас широм свијета проналазимо варијетете енглеског језика које изражавају локалне културе, и морамо да знамо локалне обичаје, храну и пиће,

флору и фауну, митове и легенде, спорт, политику и религију, и низ других културолошких проблема, да бисмо разумјели оно што чујемо и прочитамо. Тако да је рјешење у унапређењу предавања, а не у избацавању предмета.

Филолог: Колико је важно познавање теоријске лингвистике за предавање језика? Да ли је заиста будућим наставницима страних језика потребно предавати синтаксу, фонологију, прагматику, итд.? Шта мислите о холистичком концепту учења и оцјењивања за који се залажу примијењени лингвисти?

Дејвид Кристал: Теоријска лингвистика јесте проучавање принципа на којима почивају сви језици и, као таква, она покушава да даје уопштене закључке о језику као о људској способности. Због тога она иде у супротном правцу од подучавања језика, које се усредсређује на један језик. Али, наравно, што више знате о језику уопште, више ћете схватати шта се дешава у језику који сте одабрали да проучавате. Опет се све своди на то како се предмет предаје. Ако под синтаксом подразумевате предмет који вас уводи у одређени модел генеративне граматике, онда је врло могуће да је умјесност ограничена, пошто ће се тај предмет усредсредити на то како се позабавити синтаксичким проблемима који се не појављују у енглеском језику и који ће објашњавати релативне вриједности једне анализе у поређењу са другом. Ово само по себи може представљати фасцинантан циљ, али збуњује већину студената енглеског језика као страног. Могуће је видјети умјесност предавања неких грана лингвистике више од предавања неких других грана – психолингвистика и социолингвистика, на примјер, могу много тога понудити наставнику пошто се баве стварима (као што су усвајање језика, сложеност језика и варијанте језика) које се не могу избјећи при подучавању језика и оне треба да

имају централну улогу у сваком наставном плану и програму. Ја, лично, увијек користим двофазни приступ када лингвистику предајем наставницима. Прву фазу представља уводно разматрање језика у коме се предмети које ви помињете уводе и илуструју као посебни. Ово омогућава наставницима да развију холистичку слику језика (у којој се, поред осталог, могу изучавати и митови). Другу фазу представљају примијењена ствари са добрим научним темељем, у којима се планови и програми ослањају на оне аспекте теоретске лингвистике који су најбитнији за наставнике. Много је примјера у пракси гдје је примијењен овакав приступ.

Филолог: Како видите будућност студија енглеског језика?

Дејвид Кристал: Тако што ће да одржава корак са лингвистичком стварности. Посебно бих истакао да очекујем све више истраживања везаних за свјетске варијетете енглеског језика који се сад појављују, укључујући и књижевности и културе (види горенаведено), као и да се више пажње при истраживању посвети начину на који се енглески језик развија на интернету. Интернет мијења све. Тренутно се на интернету налази више писаног језика него у свим свјетским библиотекама заједно, а ускоро ће их сустићи и видео и аудио материјал. У историјским истраживањима, на примјер, сада можемо да текстове претражујемо на начине на које то није било могуће никада до сад; и како све више материјала постаје доступно на мрежи, то ће мотивисати велику количину ревизионизма. Узмите, као примјер, једноставно питање колико је ријечи коришћено у првим писаним Шекспировим дјелима. Укупан број је често преувеличан (преко 2000), али опада како истражујемо раније текстове. На примјер, Оксфордски рјечник енглеског наводи да је Шекспир први употребио ријеч 'усамљен' (lonely)

1607. године; међутим, захваљујући онлајн текстовима, знамо да се ова ријеч јавила неколико деценија раније. Подручје корпусне лингвистике ускоро ће имати све већи утицај на студије енглеског језика, поготово када се подробно испитају корпуси различитих историјских фаза језика. Покрет везан за

изучавање корпуса је стар пола вијека, али му је потребна софистицирана компјутерска технологија која би му омогућила да реализује свој потенцијал. А то се дешава управо сада. Будућност је већ са нама.

zbabic@blic.net